

Bydgoszcz, 26 listopada 2024 r.

Informacja prasowa

Jubileusz 90-lecia ZUS

W tym roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych obchodzi wspaniały jubileusz 90-lecia swojego istnienia. Został powołany do życia rozporządzeniem nowelizującym ustawę scaleniową podpisaną przez Prezydenta Ignacego Mościckiego 24 października 1934 roku. Od momentu powstania, poprzez okres II wojny światowej, lata powojenne, aż do dzisiaj ZUS stał się jedną z najnowocześniejszych instytucji ubezpieczeniowych na świecie, często uznawany za wzór e-administracji.

Prace nad stworzeniem prawodawstwa ubezpieczeniowego rozpoczęły się jeszcze przed odzyskaniem niepodległości, w 1917 roku. Zadanie to nie było łatwe, ponieważ wymagało ujednoczenia przepisów obowiązujących na ziemiach polskich, które znajdowały się pod trzema różnymi zaborami. W obszarze ubezpieczeń społecznych sytuacja była szczególnie zróżnicowana – informuje Krystyna Michałek, regionalny rzecznik prasowy ZUS w województwie kujawsko-pomorskim.

Tuż po odzyskaniu niepodległości, 23 listopada 1918 roku, Tymczasowy Naczelnik Państwa Józef Piłsudski przyznał robotnikom i pracownikom przemysłu specjalny zasiłek. Natomiast 11 stycznia 1919 roku wprowadzono ubezpieczenie zdrowotne oraz powołano Kasy Chorych. Kolejne ważne etapy tworzenia systemu ubezpieczeń społecznych to: rok 1920 – ustawa o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby, rok 1924 – ustawa o ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia, rok 1927 – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o ubezpieczeniu społecznym pracowników umysłowych.

Uchwalenie ustawy scaleniowej

Prace nad stworzeniem jednolitego systemu ubezpieczeń społecznych trwały kilka lat, a ich efektem było uchwalenie ustawy scaleniowej w 1933 roku. Ustawa ta wprowadziła jednolity charakter prawa w odradzającej się Polsce, obejmując wszystkie rodzaje ubezpieczeń społecznych: chorobowe i macierzyńskie, wypadkowe przy pracy i z chorób zawodowych, emerytalne robotników oraz emerytalne pracowników umysłowych, od bezrobocia.

Zgodnie z zapisami ustawy w celu efektywnego „wykonywania ubezpieczeń” utworzono ubezpieczalnie społeczne i cztery zakłady ubezpieczeń społecznych: Zakład Ubezpieczenia na

Wypadek Choroby, Zakład Ubezpieczenia od Wypadków, Zakład Ubezpieczenia Pracowników Umysłowych i Zakład Ubezpieczenia Emerytalnego Robotników. Ich działalność była koordynowana przez Izbę Ubezpieczeń Społecznych.

Na wpływy zakładów ubezpieczeń składały się składki, dochody z majątku urzędów zakładów oraz odsetki od ulokowanych kapitałów, a także dopłaty Skarbu Państwa, darowizny, zapisy i subsydia. Obowiązek dofinansowania instytucji ubezpieczeniowych przejęło państwo. Składki na ubezpieczenia społeczne zostały zaplanowane w sposób, który zapewniał solidne podstawy finansowe dla systemu ubezpieczeń. Obowiązek opłacania składki spoczywał na pracodawcach (2/3 wysokości składki) oraz pracownikach (1/3 wysokości składki).

Powstanie ZUS

Już w momencie wejścia w życie ustawy scaleniowej 1 stycznia 1934 roku trwały prace nad jej nowelizacją. Ich zwieńczeniem było rozporządzenie o zmianie ustawy, podpisane 24 października 1934 roku przez prezydenta Ignacego Mościckiego. Wówczas powołano Zakład Ubezpieczeń Społecznych, który objął zarząd nad pięcioma funduszami ubezpieczeniowymi: Fundusz Ubezpieczenia Emerytalnego Robotników, Fundusz Ubezpieczenia Emerytalnego Pracowników Umysłowych, Fundusz Ubezpieczenia od Wypadków i Chorób Zawodowych, Fundusz Ubezpieczenia na Wypadek Braku Pracy dla Pracowników Umysłowych, Ogólny Fundusz Ubezpieczenia na Wypadek Choroby i Macierzyństwa. Już w tym okresie ZUS wprowadzał nowoczesne metody matematyczne i statystyczne. Polski system ubezpieczeń społecznych uznawany był za jeden z najnowocześniejszych w ówczesnej Europie.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, od momentu swojego powstania, nie tylko zarządzał ubezpieczeniami, ale również stał się kluczową instytucją w realizacji zadań związanych z polityką społeczną państwa. Zgodnie ze swoim statutem, ZUS angażował się także w działalność edukacyjną i prewencyjną, organizując wystawy higieniczne, tworząc plakaty promujące bezpieczeństwo i higienę pracy oraz finansując letnie kolonie dla dzieci. Środki pochodzące z nadwyżek finansowych, wynikających z reinwestycji składek ubezpieczeniowych, ZUS przeznaczal na projekty budowlane, takie jak szpitale, sanatoria i budynki mieszkalne, a także na inicjatywy prozdrowotne.

ZUS dbał o wysoki poziom merytoryczny swoich pracowników, organizując i finansując staże dla studentów kierunków ekonomicznych oraz medycznych. Aby zostać pracownikiem instytucji ubezpieczeniowej, oprócz kompetencji zawodowych należało również przedstawić świadectwo moralności. Pracę w instytucjach ubezpieczeniowych postrzegano wówczas jako formę służby społecznej.

ZUS w okresie okupacji

Okres II wojny światowej stanowił jeden z najtrudniejszych momentów w historii instytucji ubezpieczeń społecznych a jednocześnie był czasem, w którym jej pracownicy wykazali się patriotyzmem i człowieczeństwem. Wówczas ZUS funkcjonował jedynie na terenie Generalnego Gubernatorstwa, wypłacając świadczenia, które były ograniczane przez okupanta, a także oferując zatrudnienie i często ratując życie wielu osób. Pracownicy ubezpieczeń społecznych, mimo groźących im surowych kar, aktywnie wspierali i zasilali szeregi konspiracji niepodległościowej. Angażowali się również w walkę z okupantem – z bronią w ręku uczestniczyli w Powstaniu Warszawskim. Dwa oddziały powstańcze składały się wyłącznie z pracowników ZUS.

W gmachu przy ul. Czerniakowskiej 231, gdzie przed wojną mieściła się Centrala ZUS oraz szpital ubezpieczalni społecznej, urządzono polowy szpital powstańczy. Pracowali w nim lekarze z Ubezpieczalni, a sanitariuszkami były urzędniczki ZUS.

Zniszczona siedziba ZUS przy ul. Czerniakowskiej 231. Warszawa, sierpień 1944.

Fot. Juliusz Bogdan Deczkowski „Laudański”, Muzeum Powstania Warszawskiego

ZUS przetrwał wojnę, jednak nowe komunistyczne władze szybko zaczęły wprowadzać swoje porządki. W apogeum stalinowskiego okresu instytucje państwowe poddawane były intensywnej ideologizacji. Scentralizowane państwo dążyło do ograniczenia niezależności ZUS. W 1950 roku zniesiono samodzielność funduszy ubezpieczeniowych, a w 1951 roku finanse ubezpieczeń społecznych włączono do budżetu państwa, co sprawiło, że składki na ubezpieczenie zyskały cechy podatku. W 1953 roku pojawiła się koncepcja likwidacji samego ZUS.

Likwidacja ZUS i jego reaktywacja

Pod koniec 1955 roku zlikwidowano Zakład Ubezpieczeń Społecznych, a jego zadania, wzorem rozwiązań radzieckich, przejęły związki zawodowe w zakresie świadczeń chorobowych. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej zajęło się natomiast świadczeniami długoterminowymi. To rozwiązanie okazało się jednak niewydolne, dlatego ustawą z 13 kwietnia 1960 roku ZUS zostaje przywrócony, podejmując swoje zadania i zapewniając ciągłość ubezpieczeń oraz terminowo wypłaty świadczeń. Od tego momentu na czele instytucji stanął Prezes, którym w 1960 roku został mianowany Stefan Będkowski.

W 1968 roku wprowadzono ustawę regulującą świadczenia emerytalno-rentowe. Dawna renta starcza została zastąpiona emeryturą, a wiek starczy – wiekiem emerytalnym. Do wymaganego stażu pracy wliczano okresy zaliczane do stażu rentowego, związane z wojną i okupacją. Niektórym grupom pracowników, takim jak pracownicy I kategorii zatrudnienia, kombatanoci, inwalidzi wojenni i wojskowi, inwalidzi po wypadkach i pracownicy artystyczni obniżono wiek emerytalny. W latach 70. powszechnym systemem emerytalnym objęto kolejne grupy społeczne, w tym rolników indywidualnych.

Lata 80-te

W grudniu 1982 roku wprowadzono nową ustawę o zabezpieczeniu emerytalnym pracowników oraz ich rodzin. Jej uchwalenie było niezbędne w obliczu trudnej sytuacji gospodarczej, a kluczową zmianą stało się wprowadzenie mechanizmu waloryzacji świadczeń jako rozwiązania systemowego. Co roku, 1 marca, świadczenia miały być podwyższone o procent wzrostu przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce uspołecznionej z roku poprzedniego, przy czym górny limit wynosił 150% kwoty tego wzrostu. Pod koniec lat 80. kryzys państwowy wymusił zmiany ustrojowe. Wówczas powstał Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, który miał na celu zapewnienie racjonalnego finansowania świadczeń.

ZUS rozpoczął także pierwsze próby informatyzacji systemu ubezpieczeń. Wprowadzono elektroniczne systemy ewidencji, wypłaty i waloryzacji świadczeń: EMIR, RENTIER oraz WARENT.

Pierwsza dekada III Rzeczypospolitej to czas radości z odzyskania swobód demokratycznych, ale także okres społecznego szoku wywołanego transformacją oraz wysoką inflacją. Zakład Ubezpieczeń Społecznych musiał funkcjonować w trudnych warunkach gospodarczo-finansowych. Wiele przedsiębiorstw zostało zlikwidowanych, a rynek pracy gwałtownie się skurczył. Aby uniknąć bezrobocia, znaczna liczba osób zdecydowała się na wcześniejsze przejście na emeryturę. W rezultacie wzrosła liczba wypłacanych przez ZUS świadczeń, co nadwyrężyło fundusze ubezpieczeń społecznych. W związku z tym konieczne stało się zreformowanie systemu ubezpieczeń. Pod koniec lat 90. została przygotowywana zasadnicza reforma emerytalna.

ZUS odegrał istotną rolę w transformacji ustrojowej lat 90. XX wieku

W 1999 roku reforma systemu ubezpieczeń społecznych wprowadziła istotne zmiany w sposobie obliczania emerytur, które odtąd miały być uzależnione od sumy odprowadzonych składek, a nie, jak wcześniej, głównie od stażu pracy. Dla ZUS oznaczało to konieczność przeliczenia milionów świadczeń oraz utworzenia kilkunastu milionów indywidualnych kont dla ubezpieczonych. Realizacja tak skomplikowanej operacji wymagała nowoczesnego systemu informatycznego. Pierwsze moduły Kompleksowego Systemu Informatycznego ZUS uruchomiono właśnie w 1999 roku. Obecnie KSI jest jednym z najnowocześniejszych systemów tego typu na świecie. W wyniku reformy systemu ubezpieczeń wprowadzono także dodatkowe formy oszczędzania na emeryturę, znane jako II i III filar.

ZUS lider e-administracji

Już pod koniec lat trzydziestych XX wieku ZUS był uznawany za jedną z najszybciej rozwijających się instytucji ubezpieczeniowych w Europie. W XXI wieku ZUS stał się liderem w administracji publicznej w zakresie wprowadzania e-usług, takich jak e-Składka, e-ZLA czy e-akta. Wśród jego osiągnięć znajduje się m.in. elektroniczna akt pracowniczych – e-akta, elektroniczna wydawania zaświadczeń A1 oraz nowe wersje Programu Płatnik i ePłatnik. ZUS umożliwił także składanie wniosków o świadczenia za pośrednictwem platformy PUE/eZUS. Dzięki tym innowacjom Polska, jako jeden z pierwszych krajów UE, wdrożyła system elektronicznej wymiany informacji dotyczących zabezpieczenia społecznego (EESSI).

Zakład Ubezpieczeń Społecznych to nowoczesny e-urząd, dostępny przez całą dobę, siedem dni w tygodniu. Jako instytucja przyjazna obywatelom, ZUS pełni rolę zakładu usług społecznych, obsługując świadczenia skierowane do różnych grup społecznych, w tym rodzin oraz osób z niepełnosprawnościami. Przyznaje i wypłaca świadczenia dla rodzin w ramach programów takich jak Aktywny Rodzic, Dobry Start oraz Rodzina 800 plus.

Inwestując w nowoczesne technologie i cyfryzację, ZUS nie tylko podnosi jakość obsługi, ale także dostosowuje swoje działania do zmieniających się potrzeb współczesnego społeczeństwa. Dzięki dynamicznemu rozwojowi usług cyfrowych, ZUS stał się kluczowym elementem e-państwa. Wśród instytucji administracji publicznej wyróżnia się tytułem „Lidera dostępności” dla osób ze szczególnymi potrzebami.

To nie ZUS tworzy przepisy, lecz ma obowiązek je realizować

ZUS, od momentu swojego powstania, jest instytucją nowoczesną, która zawsze zapewniała terminową wypłatę świadczeń. Tak jest i dzisiaj. Stoi na straży praw i przywilejów ubezpieczonych, a także aktywnie uczestniczy w kształtowaniu polityki społecznej. Obecnie z usług ZUS korzysta około 25 mln klientów, co plasuje Zakład w czołówce największych instytucji finansowych w Polsce. Należy jednak podkreślić, że ZUS nie prowadzi własnej polityki finansowej i nie ma możliwości samodzielnego ustalania wysokości składek, emerytur czy zasiłków – politykę w tym zakresie kształtuje Parlament poprzez ustalenia ustawowe. Do jego obowiązków należy m.in. stwierdzanie

i ustalanie obowiązku ubezpieczeń społecznych, ustalanie uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych oraz ich wypłacanie, wymierzanie i pobieranie składek na ubezpieczenia społeczne oraz zdrowotne, prowadzenie indywidualnych kont ubezpieczeniowych i kont płatników składek, a także orzekanie o niezdolności do pracy. Zakres zadań ZUS określa ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych.

Siedziba Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, znana jako Centrala ZUS, mieści się w Warszawie. Struktura ZUS obejmuje Centralę oraz 43 oddziały, a także podległe im inspektoraty i biura terenowe. W województwie kujawsko-pomorskim funkcjonują dwa oddziały: ZUS w Bydgoszczy oraz ZUS w Toruniu. Każdemu z tych oddziałów podlegają inspektoraty i biura terenowe, których łączna liczba w regionie wynosi 13. Prezesem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych od 2024 roku jest Zbigniew Derdziuk, który wcześniej pełnił tę funkcję w latach 2009-2015.

Krystyna Michałek
regionalny rzecznik prasowy ZUS
w województwie kujawsko-pomorskim